

питання не додали успішності пропаганді СВУ. Ставка на поляків і відмова розділити Галичину на польську та українську провінції змусили СВУ переорієнтуватися на Німеччину [4, с. 164].

Після Лютневої революції 1917 р. в Росії і утворення в Києві Української Центральної Ради організація 15 квітня 1917 р. офіційно відмовилася від подальших виступів від імені всього українського народу, обмежила діяльність роботою серед військовополонених і захистом населення українських територій від польських зазіхань. Заходами СВУ 1917 р. створені дві українські дивізії – «сірожупанників» і «синьожупанників», які згодом влилися в українську армію. 1 липня 1918 р. СВУ офіційно припинив своє існування. Усі його матеріали згодом передано А. Жуком до Музею визвольної боротьби України в Празі [2, с. 236].

Список використаних джерел

1. Залізнюк О. С. Українські таборові часописи Німеччини та Австро-Угорщини 1915–1918 років: історія формування, зміст, тематична насиченість (за матеріалами газетних фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського) // Бібліотека. Наука. Комунікація: матеріали Міжнар. наук. конф., м. Київ, 6–8 жовтня 2015 р. Київ, 2015. С. 1–13. URL: <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/674>
2. Кураєв О. О. Українська проблема у політиці Берліна та Відня у Першій світовій війні (1914–1918). Київ: Поліграфічна дільниця Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України, 2006. 247 с.
3. Мосієнко О. В. Австро-угорська та російська пропаганда серед військовополонених в роки Першої світової війни: аналіз практик // Інтермарум: історія, політика, культура: Збірник наукових праць. Житомир, 2018. Вип. № 5. С. 371–380.
4. Попик С. Д. Українці в Австрії 1914–1918. Австрійська політика в українському питанні періоду Великої війни. Чернівці: Золоті литаври, 1999. 236 с.
5. Саєвич Й. Й. Українські військовополонені в таборах Німеччини // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Львів, 2006. Вип. № 571. С. 244–250.
6. Срібняк І. В. Полонені українці в Австро-Угорщині та Німеччині (1914–1920 рр.). Київ: КДЛУ, 1999. 296 с.
7. Чому всі спроби ділити Україну на частини – штучні. Показуємо на прикладі Галичини та Наддніпрянщини. Як українці по обидва боки Збруча боролися за соборність // The Village. 24 січня 2023. Вип. 13. URL: <https://www.village.com.ua/village/knowledge/podcast/347073-ukrainian-history-street-2023-s02e13>

Іван БОЙКО

здобувач вищої освіти першого рівня кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

ПРЕСОВА КВАТИРА УСС: МІСІЯ ПРОСВІТНИЦТВА ТА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

У часи, коли український народ прагнув утвердити свою ідентичність та здобути незалежність, Пресова Кватирка Українських Січових Стрільців (далі – ПК УСС) стала потужним інструментом просвітництва і культурного відродження. Ініційована в 1914 р., ця організація не лише забезпечувала інформаційну підтримку своїх членів, а й сприяла поширенню української літератури, освіти та патріотичного виховання. В умовах Першої світової війни, коли пропаганда стала важливим інструментом впливу на громадську думку, ПК виконувала ключову роль у формуванні національної свідомості серед солдатів та цивільного населення [1]. Вона активно популяризувала ідеї української ідентичності, сприяла створенню патріотичних наративів і культури. Зокрема, літературні, музичні та освітні ініціативи Кватирки стали важливими складовими національного руху, залишивши вагомий слід в історії українського суспільства. У цьому контексті дослідження її діяльності відкриває нові горизонти для розуміння механізмів формування національної ідентичності в складний період української історії [2; 4].

ПК УСС започаткована в 1914 р. завдяки ініціативі декількох визначних особистостей, серед яких виділяються сотник Никифор Гірняк, четарі Петро Герасимів і Юліан Буцманюк, а також підхорунжий Микола Угрин-Безгрішний і лікар Іван Рихло. Цей осередок формувався як підрозділ УСС з початком 1915 року. Завдяки невтомній праці та активній діяльності Пресової квартири, створено великий обсяг стрілецької літератури. Часописи, які виходили за її ініціативи, мали значний вплив не лише на стрілецьке середовище, а й сприяли формуванню національної свідомості та розвитку ідеї української національності серед широких верств населення [4, с. 23].

ПК УСС здійснювала декілька важливих напрямків діяльності в сфері пропаганди серед українського населення: випуск інформаційних бюлетенів: Вона регулярно готувала та розповсюджувала бюлетені, що містили новини про успіхи УСС, їхню участь у боях та важливі події на фронті; публікації в пресі: пресова квартира співпрацювала з українськими газетами та журналами, публікуючи статті, есе та інтерв'ю, які підкреслювали значення боротьби УСС за національні права; організація заходів: вона сприяла проведенню культурних та освітніх заходів, лекцій і дискусій, які підвищували національну свідомість серед населення. Розробка інформаційних матеріалів – ПК готувала брошури, плакати та інші рекламні матеріали, які популяризували ідеї української незалежності та військові традиції. Співпраця з інтелігенцією: вона залучала представників української інтелігенції для написання статей та пропагандистських матеріалів, що сприяло зміцненню патріотичних настроїв. Інформування про соціальні ініціативи: пресова квартира висвітлювала також соціальні та благодійні ініціативи, які підтримували солдатів та їхні сім'ї, підвищуючи соціальну відповідальність серед українців. Ця діяльність допомогла зміцнити зв'язок між УСС та українським населенням, формуючи патріотичний дух та підтримуючи боротьбу за національні права [7].

Літературна діяльність стрільців охоплювала різноманітні жанри, що включали хроніки, нариси, спогади та поезії. Серед авторів були підхорунжі Лесь Новіна-Розлуцький, Роман Купчинський, Ростислав Заклинський, десятник Василь Дзиковський, а також інші відомі постаті. Їхні твори публікувалися в українських періодичних виданнях, таких як «Свобода» та «Діло», проте існувала нагальна потреба у створенні власних друкованих органів. Внаслідок цього, за ініціативою сотні Дмитра Вітовського, засновано «Пресовий фонд», який організував добровільну збірку коштів для видання двотижневика «Шляхи» [6, с. 7]. Упродовж 1915 р. вдалося зібрати 16 тис. корон, і за ці кошти з грудня 1915 р. – до кінця 1918 р. видано 44 примірники цього двотижневика. У ньому публікувалися публіцистичні матеріали, літописи, нариси, поезії, пісні, повісті та новели. У 1916 р. вийшло два випуски «Вісника Пресової квартири УСС», а в 1917 р. – літературно-мистецький збірник «Тим, що впали». 1918 р. побачили світ «Літературний збірник УСС. Червона калина» та «Антологія стрілецької творчості», яка включала 36 статей і 144 ілюстрації. Упродовж лютого-квітня 1918 р. виходили одинадцять чисел тижневика «Будуччина». Стрільці також отримували задоволення від гумористично-сатиричних часописів «Самохотник» і «Самопал» [1; 3].

Деякі з видань створювалися у рукописному форматі й розмножувалися гектографічним способом. Важливим доповненням до діяльності ПК УСС стали фахові військові підручники, зокрема «Про науку боротьби ручними гранатами» авторства поручника Б. Гнатевича, а також збірники стрілецьких пісень і листівки, які ілюстрували стрілецьке життя. ПК УСС випускала декілька типів бюлетенів, основними з яких були: «Вістник Українських Січових Стрільців» – цей бюлетень інформував про новини з фронту, військові успіхи та події, пов'язані з діяльністю УСС. «Січовий Стрелець» – періодичне видання, яке містило статті національно-патріотичного змісту, матеріали про культуру, історію та традиції українського народу. «Думка» – бюлетень, що висвітлював

суспільно-політичні питання та національне питання в контексті війни. Ці бюлетені були важливим інструментом для поширення інформації про діяльність ПК УСС, формування національної свідомості серед українців. Діяльність ПК УСС висвітлювалася в кількох українських газетах та журналах, серед яких: «Діло» – одна з провідних українських газет Галичини, що публікувала статті про діяльність УСС та військові події. «Літературно-науковий вісник» – журнал, у якому висвітлювалися культурні, наукові та політичні питання, також містив матеріали про УСС. «Стрілець» – періодичне видання, яке спеціально займалося висвітленням діяльності Січових Стрільців. «Свобода» – газета, що виходила в США, активно підтримувала українські національні рухи і висвітлювала події з фронту. Ці видання допомагали популяризувати ідеї УСС, інформуючи українське населення про їхню діяльність та військові успіхи [4; 6].

Стрілецька музика також займала важливе місце в культурному житті УСС. Зокрема, підхорунжі Михайло Гайворонський, Роман Купчинський та Лев Лепкий створювали патріотичні композиції. Духовий оркестр, очолюваний Гайворонським, нараховував до 30 музикантів, а також діяли струнні та смичкові оркестри, а також хор під керівництвом Леся Гринішака. Стрілецькі пісні стали важливим культурним феноменом, в яких перепліталися патріотичні, журливі, любовні та жартівливі мотиви. Попри репресії, багато з цих пісень збереглися в народній пам'яті й стали невід'ємною частиною української культури [2; 4].

Важливим досягненням ПК УСС було впровадження ідеї націоналізації стрілецьких одностроїв, що активно реалізовували І. Іванець і Л. Лепкий. Вони спроектували новий стрілецький кітель, відмінний від австрійського, і запровадили мазепинку – стрілецький головний убір, яка стала символом січово-стрілецьких організацій ще до війни. Незважаючи на те, що стрільці мали фінансувати ці зміни самостійно, вони охоче переходили на новий однострій [3].

У 1916 р. І. Іванець розробив проєкт стрілецького прапора, який поєднував герби Києва та Галичини, символізуючи соборність українських земель. Цей прапор був освячений митрополитом Андрієм Шептицьким 28 жовтня 1917 р. у місці постою вишколу в Розвадові [2].

ПК УСС мала осередки не лише на фронті, але й у Запасній сотні УСС, яку стрільці називали «кошем» або «кадрою», а також у вишколі УСС, де здійснювався вишкіл новобранців. Керівником фронтового осередку ПК УСС став Юліан Буцманюк, а з травня 1915 р. – І. Іванець. Незважаючи на важкі умови, фронтова ПК УСС працювала активно до початку липня 1917 р., коли втратила провідних співробітників у боях під Конюхами на Тернопільщині [7].

Діяльність ПК УСС в Коші розпочалася 9 березня 1915 р. Вона скеровувалася на забезпечення освіти та національного виховання стрільців. Спочатку головою осередку був Теофіль Мелень, згодом – підхорунжий Осип Назарук, а з жовтня 1915 р. – Микола Угрин-Безгрішний. ПК УСС Коша охоплювала 8 відділів, які працювали в різних сферах: освіті, культурі, видавництві, науці та економіці [2].

З травня 1915 р. підхорунжий М. Угрин-Безгрішний започаткував читальню та бібліотеку, які поповнювалися літературою завдяки допомозі українських інституцій. У квітні 1916 р. бібліотека вже налічувала 600 книг, серед яких були твори українських та зарубіжних авторів [4]. У червні 1915 р. в Коші також організували курси для неписьменних та стрілецьку гімназію, де викладали українські, грецька, латинська, німецька мови, математика, фізика, психологія та історія. Завдяки цим ініціативам, близько 140 стрільців завершили навчання у гімназіях [3, с. 123].

Не менш важливими стали стрілецькі фотографії, які документували діяльність УСС, а також малярські твори, які створювали стрільці-мистці. ПК УСС сприяла підвищенню освітнього та патріотичного рівня стрільців, формуючи свідомих українських патріотів. Вона також сприяла популяризації боротьби Легіону УСС за незалежність України, залишивши багатий спадок у вигляді публікацій,

спогадів, світлин, картин і пісень, що відтворюють героїчні сторінки історії цього легіону. Багато з цих матеріалів, на жаль, були втрачені чи знищені, але їх значення для української культурної спадщини важко переоцінити [4].

ПК УСС відіграла значну роль у формуванні національної ідентичності в умовах Першої світової війни. Як потужний інструмент просвітництва, вона сприяла поширенню української культури, освіти та патріотичних цінностей серед військових та цивільного населення. Видаючи часописи, літературні твори та організовуючи культурні заходи, ПК УСС не лише інформувала, а й формувала національну свідомість, запроваджуючи ідеї незалежності та самостійності. Пропагандистська діяльність ПК УСС виявилася надзвичайно важливою в умовах воєнного часу, коли українське суспільство потребувало зміцнення ідентичності та єдності. Завдяки зусиллям її членів, українська ідея отримала нове життя, стаючи невід'ємною частиною національного руху. Спадщина Пресової Кватири залишається актуальною й сьогодні, адже вона нагадує про силу просвітництва та пропаганди в історії формування національної свідомості українського народу.

Список використаних джерел

1. Лазарович М. В., Мельничук Б. І., Матейко Р. М. За волю й славу України: Нариси з історії Українського січового стрілецтва та Української галицької армії. Тернопіль : ТЗОВ «Терно-граф». 2015. 320 с. : іл.
2. Лазарович М., Мельничук Б. Боротьба Легіону УСС проти російських загарбників на Тернопільщині під час Першої світової війни / Тернопільщина. Історія міст і сіл : у 3 т. Тернопіль, 2014. Т. 1. С. 99–114.
3. Лазарович М. «Гей, ви, стрільці січовії...»: формування українського стрілецького руху в Галичині: причини, передумови, наслідки. Тернопіль, 2004. 80 с.
4. Лазарович М. Культурно-просвітницька діяльність українських січових стрільців у роки першої світової війни. Тернопіль. 2003. 114 с.
5. Лазарович М. Легіон Українських січових стрільців: формування, ідея, боротьба . 2-ге вид., доп. Тернопіль, 2016. 628 с.: іл.
6. Боротьба за українську державність 1917–1921 рр. на Тернопільщині: місця пам'яті / упоряд.: В. Салук. Тернопіль: Підручники і посібники, 2020. 208 с.: іл.
6. Пресова квартира УСС // Юнак. 1978. № 11. URL: http://vydavnytstvo.plastscouting.org/yunak/arkhiv/1978_11.pdf
7. Пресова квартира УСС – історія Пласту. URL: <https://100krokiv.info/2017/11/presova-kvartira-uss>

Роман САГАН

незалежний дослідник, генеалог (м. Тернопіль)

ПЕРША СВІТОВА ВІЙНА НА ТЕРНОПІЛЬЩИНІ: АНАЛІЗ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЛИСТІВ ОЧЕВИДЦІВ ЯК ЦІННОГО ДЖЕРЕЛА ДЛЯ ЛОКАЛЬНИХ ІСТОРИЧНИХ СТУДІЙ

Перша світова війна стала одним з найзначніших і найтрагічніших періодів в історії України, особливо для Галичини, де збройний конфлікт мав глибокі соціальні, економічні та культурні наслідки. Незважаючи на закриті кордони і обмежений рух людей, поштовий зв'язок залишався одним із небагатьох засобів комунікації між розділеними родинами, хоча процес доставлення цивільної кореспонденції був значно уповільнений через цензуру, транспортні обмеження та небезпеку на фронті. Пошта надсилалася через нейтральні держави, наприклад Нідерланди, листи іноді йшли місяцями, або їх взагалі могли конфіскувати в морі британські патрулі. Але це залишався мало не єдиний спосіб передати новини, фінансову допомогу, зберегти контакт із близькими. Саме пошта, в умовах ізоляції та невизначеності, дозволяла родинам підтримувати моральний зв'язок і ділитися досвідом виживання під час війни.

Одразу зауважимо, що наступні історичні події на наших теренах посприяли тому, що знахідки такого приватного листування є скоріше випадковими, а